

УДК 37.091.12:62/64-051:37.091.2-056.45

Полетай О.М.

ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ТЕХНІЧНО ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

В статті проведено аналіз психолого-педагогічної літератури щодо дослідження впливу роботи вчителя на розкриття та формування творчої особистості дитини в її навчально-виховній взаємодії з педагогом. Проаналізовані погляди науковців на вплив педагогічних умов та необхідність створення їх під час навчально-виховного процесу для підготовки майбутніх вчителів технологічної освіти до роботи з технічно обдарованими дітьми. Зазначені в статті відомості щодо адаптивності освітнього середовища, про індивідуалізацію та диференціацію процесу навчання; про інтегрований підхід до організації навчально-виховного процесу. Наведені приклади інтеграції (теми пов'язані з обдарованістю) в деякі навчальні предмети.

Ключові слова: обдарованість, технічна обдарованість, педагогічні умови, індивідуалізація, диференціація, самостійна робота, проблемний підхід, інтегрований підхід до навчання.

Актуальність проблеми дослідження. Проблеми розвитку творчості обговорюються в різних колах нашого суспільства. Незважаючи на багаторічну історію вивчення, деякі з них ще потребують свого дослідження. Ці проблеми відносяться до тих, розв'язання яких визначає соціальний прогрес. В умовах сьогодення навчально-виховний процес і в середній, і у вищій школі має бути спрямований на виконання соціального замовлення, тобто на формування творчої соціально-адаптивної особистості, на виховання її самостійності, ініціативності, відповідальності, здібності до творчості у різних сферах діяльності. Так, у законах України "Про освіту", "Про вищу освіту" наголошується, що діяльність учителя є міцним засобом формування творчої особистості, розвитку здібностей та обдарованостей юних громадян.

Мета статті: комплексне вивчення та аналіз джерел з психології, педагогіки та методик викладання для підтвердження гіпотези щодо впливу педагогічних умов на підготовку майбутніх вчителів технологічної освіти до роботи з технічно обдарованою дитиною.

Вчитель повинен вдало створювати такі педагогічні умови під час навчального процесу, що позитивно б впливали на учня та стимулювали його до подальшого розвитку особистісних задатків. На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [1]. Таким чином, педагогічні умови – це особливості організації навчально-виховного процесу, які створюють єдність навчання та виховання майбутніх учителів, сприяють гармонійному всебічному розвитку особистості й формують такі можливості для виявлення їхнього творчого потенціалу. Такі умови створюють вчителі, щоб покращити навчання і досягти більших результатів у навчальних досягненнях школярів.

Ці умови відображаються у трьох основних положеннях:

1) зміст і характер діяльності учителя, який може сприяти розвитку обдарованості або гальмувати її розкриття і прояв;

2) особливості самого учня, зазначені у відповідному переліку ознак обдарованості;

3) специфіка середовища, у якому діє учень.

Отже, щоб спланувати роботу по підготовці майбутніх вчителів технологічної освіти до роботи з технічно обдарованими дітьми відповідно до вищезазначених напрямів діяльності необхідно визначити педагогічні умови, а саме:

1) розвиток обдарованості у майбутніх учителів технологічної освіти;

2) теоретична і практична підготовка майбутніх учителів технологічної освіти до аналізу особливостей технічно обдарованої дитини;

3) підготовка майбутніх учителів технологічної освіти до практичного впливу на учнів через середовище, у якому вони перебувають.

Розглянемо детально педагогічну умову – теоретична і практична підготовка майбутніх учителів технологічної освіти до аналізу особливостей технічно обдарованої дитини.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень О. Абдуліної, А. Анджейчак, Т. Воронової, М. Дьяченка, Є. Морозова, Є. Нікітіної, О. Пискун, В. Рибалка, В. Рогозіної, Т. Садчикової, С. Ткачука, І. Ушатикова, М. Федорова, Ю. Шост визначені загальні складові даної умови, що відтворюють особливості теоретичної і практичної підготовки студентів, яка спрямована на стимулювання прояву

технічної обдарованості в учнів, а саме: мобільність і динамічність системи діагностики; використання адаптивних систем навчання, у тому числі і проблемного; використання прискореного навчання у посиленому для учня темпі, у тому числі і випереджального навчання; диференціація умов навчання в залежності від індивідуальних особливостей та типу особистості школяра; поступове ускладнення завдань і чергування видів діяльності; прояв поваги до потреб, інтересів і проблем учня, які забезпечують мотивацію навчальної діяльності; системність і злагодженість діяльності педагогічного колективу з розвитку обдарованості.

Щоб задатки обдарованості не загинули, важливо своєчасно їх побачити і підтримати, а для цього дійсно необхідно володіти знаннями про обдарованість і відповідно діагностикою задатків і здібностей.

Технічна обдарованість – це високий рівень розвитку технічних здібностей, які характеризуються яскраво вираженими уміннями швидкого продукування технічних образів, їх комбінуванням, встановленням аналогій між ними, просторовим оперуванням, почуттям їх адекватності конкретним умовам за структурними, функціональними, технологічними, ергономічними, експлуатаційними та іншим ознаками, які пов'язані з об'єктивним, логічним оцінюванням технічних якостей та пізнавальною мотивацією до засвоєння і створення чогось нового. Під дитячою технічною творчістю розуміють творчу діяльність школярів у галузі техніки. Результатами такої діяльності можуть стати макети, моделі, найрізноманітніші технічні конструкції, інколи навіть малозрозумілі для дорослих.

Володіючи уміннями діагностувати задатки і здібності особистості, можна виявити та встановити наявність в учня ознак обдарованості, визначити ступінь їх виразності, а, як наслідок, створити для такої дитини особливі умови навчання і виховання в залежності від особливостей обдарованості, своєчасно надати їй підтримку і допомогу.

Адаптивність освітнього середовища для кожної особистості проявляється у відкритому і дружньому характері інформаційного та соціального середовища в усіх освітніх установах; у різноманітності освітніх програм та узгоджених з ними педагогічних технологій, які враховують індивідуальні особливості й інтереси учня; у повноцінності духовно-морального, інтелектуального, фізичного розвитку, громадянського та професійного становлення. Специфіка діяльності учня і учителя при такій організації навчання: вона передбачає діагностику рівня сформованості кожної складової технічної обдарованості, оцінку пізнавальних можливостей і посиленого темпу навчання і розвитку; організації синхронного процесу навчання і розвитку учня; оцінювання отриманих навіть мінімальних досягнень.

Адаптивна система навчання складається: повідомлення нової інформації, навчання прийомам самостійної роботи, самоконтролю, взаємоконтролю, прийомам дослідницької діяльності, уміння здобувати знання, узагальнювати і робити висновки.

Проблемний підхід у навчанні – це роздуми, спостереження, висування гіпотез, розв'язання завдань дослідницького характеру, висновки тощо. Суть проблемного навчання полягає у створенні перед учнями проблемних ситуацій, усвідомленні, сприйнятті та розв'язанні цих ситуацій у процесі спільної діяльності учнів і учителя. Схема такого навчання: учитель створює проблемну ситуацію, учні аналізують її, усвідомлюючи невідоме для себе, та шукають способи розв'язання проблеми. Або, учитель спільно з учнями аналізує ситуацію і підводить їх до проблеми, а вони вже самостійно формують завдання та розв'язують її. І ще один варіант організації проблемного навчання: учням повідомляють проблемну ситуацію, а її аналіз, виявлення проблеми, формулювання завдання та вибір найкращого розв'язання вони виконують самостійно.

Учитель, який працює з обдарованими дітьми, повинен допомагати кожному з них вибирати посилені завдання, пов'язані з їхніми інтересами, а також знаходити застосування отриманим результатам. У цьому процесі учитель не є ні керівником, ні радником, він не тисне на учнів, а лише намагається викликати у них захоплення якоюсь справою, надихнути на творчість, підтримувати інтерес дитини, активність у пошуку. Його головне завдання – надати методичну допомогу в організації творчого процесу.

З метою організації диференціації потрібно поділити клас учнів на три групи відповідно до результатів діагностичних завдань. До першої групи будуть відноситися учні з високими навчальними здібностями, до другої – з середніми, а до третьої – з низькими. Але в процесі навчання склад груп змінюватиметься у зв'язку з навчальними досягненнями. Такий поділ дасть змогу адаптувати зміст навчальних програм до можливостей окремих учнів, допоможе розробити педагогічну технологію, яка буде орієнтована на зону найближчого розвитку кожного учня, що, у свою чергу, створить сприятливі умови для розвитку особистості учня, формування позитивної мотивації навчання, адекватності самооцінки. Така диференціація обумовлює навчання обдарованих учнів у власному темпі. Доцільна диференціація і під час підготовки завдань для всіх груп. Різноманітні завдання, а для обдарованих – завдання підвищеної складності, дадуть можливість учням реалізувати себе [7].

Обдаровані діти потребують індивідуалізованих програм навчання. Педагоги, що працюють з такими дітьми, повинні проходити спеціальну підготовку. Непідготовлені учителі часто не можуть виявити обдарованих дітей, не знають їх особливостей, байдужі до їхніх проблем. Інколи не підготовлені учителі бувають вороже налаштовані по відношенню до здібних учнів, такі вчителі часто використовують щодо обдарованих дітей тактику кількісного збільшення завдань, а не якісну їх зміну.

Учитель повинен у процесі навчання і побудови своєї діяльності враховувати наступні аспекти: розробляти гнучкі, індивідуалізовані програми, створювати теплу, емоційно безпечну атмосферу в класі,

забезпечувати учням зворотній зв'язок, використовувати різні стратегії навчання, поважати особистість дитини, сприяти формуванню позитивної самооцінки учня, поважати його цінності, заохочувати творчість і роботу уяви, стимулювати розвиток розумових процесів вищого рівня, проявляти повагу до індивідуальності учня.

Створення мотиваційних передумов захопленості творчою діяльністю має на меті акцентуацію інтересів, змагальності, представлення учням можливостей самовираження і самореалізації. До позитивних стимулів відноситься схвалення оригінальних розв'язків, пошукова активність.

У школі повинні працювати справжні інтелектуали, які здатні закласти фундамент для майбутнього професійного вибору учнів. Таким чином, для здійснення такого завдання потрібен згуртований колектив однодумців, людей з високою культурою, які мають бажання працювати повному, орієнтуючись на дитину, її внутрішні потреби і особистий розвиток. Розвивати у дитини уміння мислити, самостійно здобувати знання, прагнення до самореалізації – усе це повинно спонукати колектив школи шукати нові шляхи для формування особистості дитини через здійснення соціально-орієнтованого підходу до процесу навчання і виховання. В основі всіх цих перетворень – позитивна мотивація на успіх, а також підвищення кваліфікації вчителів по напрямку роботи з обдарованою молоддю, створення системи стимулювання творчо обдарованих учителів, перехід від ідеї розвитку до ідеї саморозвитку, створення умов для самоактуалізації всіх учасників освітнього процесу у школі [6].

До умов, які сприяють прояву технічної обдарованості учнів, відносяться умови, пов'язані з готовністю і направленістю самого учня, а саме: здібність до усвідомлення учнем поставлених учителем цілей і задач навчальної діяльності, вибір ним оптимальної послідовності дій; значимість для учнів цілей навчання; присутність мотиву діяльності, який є значущим для учня; наявність усієї необхідної інформації для виконання заданої діяльності або уміння її отримати; реальне уявлення про себе і свої можливості, здібність вирішувати свої внутрішні конфлікти, знімати внутрішні протиріччя; розуміння власної значущості, самоповага учня; упевненість учня у розв'язанні проблем, що можуть бути їм під силу завдяки своєчасному докладанню необхідних зусиль та набуванню нових знань та умінь; виховання самодисципліни й самостійності, розвиток здібності до самоуправління; заохочення наполегливості і витримки.

Головним завданням освіти є підготовка молоді до сучасного життя, тобто формування в неї необхідних професійних якостей, а одним із засобів їх формування є інтеграція навчальних дисциплін. Я. Коменський акцентував увагу на необхідності "завжди і всюди брати разом те, що пов'язано одне з одним". Необхідність інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу великий дидакт пояснював таким чином: "Усі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках" [3, с. 26].

Загальним питанням інтеграції наукового знання, визначенню типів, форм і рівнів інтеграційних процесів, значенню інтегруючих факторів у розвитку суспільства й навчальному процесі присвячені роботи низки вітчизняних і зарубіжних учених В. Вернадського, Г. Гегеля, А. Ейнштейна, І. Канта, Б. Кедрова, Д. Менделєєва, Г. Спенсера, А. Урсула, М. Чепікова.

Слід зазначити, що теорія інтеграції в навчальному процесі не є новою. У різні роки до ідеї міжпредметних зв'язків, об'єднань педагогічних процесів зверталися класики науково-педагогічної думки І. Герbart, О. Герцен, П. Каптерев, Я. Коменський, Дж. Локк, І. Песталоці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін., а також сучасні українські дослідники Н. Андреева, Л. Демінська, О. Єфремова, Н. Захарова, О. Зеленьяк, Л. Ковальчук, О. Кругляк, С. Рибак, М. Явоненко.

Аналіз наукових праць показав, що у широкому спектрі теоретичних і практичних проблем педагогіки виявленню інтегративної сутності освіти, розгляду основних тенденцій розвитку університетської і професійної освіти, підготовки спеціалістів і педагогічних працівників як прояву однієї із сторін наукового пізнання присвячено досить велику кількість досліджень як теоретичного, так і практичного характеру (В. Мадзігон, Н. Ничкало, В. Сидоренко, О. Сухомлинська та ін.). Незважаючи на актуальність проблеми, підготовки педагогів до інтегрованого навчання, досліджень у цьому напрямі поки що небагато. Дидактичними засадами підготовки педагогів до викладання інтегрованих курсів займалися О. Кривошеєва, Л. Оршанський, Ю. Стиркіна.

Інтеграція походить від латинського слова "integratio", що означає – "цілий". Це поняття в науковій літературі пояснюється як об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, елементів і компонентів, що супроводжується ускладненням і зміцненням зв'язків, відносин між ними. Інтеграцію розглядають як явище, чинник і процес розвитку. Саме тлумачення інтеграції як процесу найчастіше використовується в сучасній науково-педагогічній літературі, присвяченій проблемам вищої освіти [5].

На думку В. Безрукової, у вітчизняній педагогіці термін "інтеграція" почав широко застосовуватися саме на початку 80-х рр. [2, с. 43-47]. Цей етап характеризується тим, що визначається суть поняття "інтеграція" в педагогіці, активно проходять варіативні інтеграційні процеси в освіті. Відбувається поступова диференціація педагогічного мислення за рівнями організації наукових досліджень [4, с. 70-73].

Визначають різні форми навчального процесу, в яких проявляються різні рівні інтеграції: спецкурси (об'єднання кількох предметів), блоки розділів, вивчення однієї теми на основі двох або кількох предметів, курс, який об'єднує знання на основі узагальнених операцій мислення. Також визначають різні рівні (ступені) інтеграції: тематична інтеграція (2-3 навчальних предмети розкривають одну тему), проблемна інтеграція (одну проблему учні розв'язують за допомогою кількох предметів),

концептуальна інтеграція (концепція розглядається різними навчальними предметами), теоретична інтеграція (декілька теорій концентруються на одній філософській проблемі) [8].

Також інтеграція вважається одним із необхідних дидактичних засобів, за допомогою якого можна створити в учнів цілісне сприйняття світу. Через інтеграцію здійснюється особистісно-орієнтований підхід до навчання, тому що учень самостійно може обирати "опорні" знання з різних предметів з максимальною орієнтацією на власний досвід, що склався у нього під впливом як попереднього навчання, так і більш широкої взаємодії з навколишньою дійсністю.

Впровадження інтеграції в навчальний процес актуальне, тому що дає змогу: "спресувати" споріднений матеріал з кількох предметів навколо однієї теми, усунути дублювання у вивченні ряду питань; ущільнити знання, тобто реконструювати фрагмент знань таким чином, щоб його засвоєння вимагало менше часу, проте породжувало еквівалентні загальнонавчальні та технологічні уміння; опанувати з учнями значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності знань; залучати учнів до процесу здобуття знань; формувати творчу особистість учня, його здібності; дати можливість учням застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів у професійній діяльності [5].

Інтегроване навчання – закладає нові умови діяльності викладачів та учнів, є ефективним засобом активізації інтелектуальної діяльності та розвивальних прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу, вона стає для всіх її учасників – і викладачів, і учнів, і батьків, і адміністрації – школою співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети [5].

Тому, враховуючи вищезазначене, крім визначення педагогічних умов підготовки майбутнього учителя технологічної освіти до роботи з обдарованими дітьми були впроваджені додаткові теми в межах різних дисциплін, які викладаються на технологічному факультеті.

Наприклад, така дисципліна як "Вступ до спеціальності" надає можливість формування мотиваційної, когнітивної та рефлексивної ключових компетентностей професійної готовності вчителя. Цей предмет передбачає ознайомлення з загальною характеристикою педагогічної професії, уявлення про педагогічну діяльність та особистість педагога, усвідомлення себе як майбутнього вчителя технологічної освіти та власних мотивів до здобуття даного фаху. Тому, перше заняття з цього предмету присвячуємо проведенню тестування самого себе на предмет професійного визначення. Як правило, у групі переважна більшість студентів належить до професії "людина – людина", "людина – художній образ" та "людина – техніка", тобто інтереси таких студентів лежать у сфері професії, яку вони обрали. Загальновідомо, що ставлення до професії, мотиви її вибору є дуже важливим фактором для успішності професійного навчання в цілому і для формування педагогічних умінь, які потрібні для роботи з обдарованими дітьми. Також, була введена додатково тема, яка пов'язана з роботою учителя, під час такого заняття ми оглядово розкриваємо сутність і значення педагогічної роботи з розвитку обдарованостей в учнів, надаємо характеристику цього виду діяльності як обов'язкової функції учителя. Студенти навчаються проводити діагностику виявлення обдарованості і робити висновки відповідно до отриманих результатів.

Дисципліна "Історія педагогіки" надає можливість оволодіння кращими здобутками вітчизняної педагогіки шляхом самостійного опрацювання першоджерел; аналізувати досвід українського народу в навчанні та вихованні молодого покоління; розкривати як спільні закономірності, так і специфічні ознаки, притаманні розвитку школи, виховання і педагогіки України. Завдяки педагогічній діяльності вітчизняних педагогів-гуманістів (К. Ушинський, В. Сухомлинський, А. Макаренко, Ш. Амонашвілі та ін.) , які приділяли увагу розвитку здібностей учнів у навчально-виховному процесі освітньої школи, також зарубіжних педагогів-гуманістів Я. Коменського, А. Маслоу та ін., які аналізували педагогічний досвід свій та інших викладачів, майбутні учителі можуть зробити для себе відповідні висновки щодо значущості такого виду роботи з категорією здібних учнів. Завдяки темі присвяченій вивченню педагогічного новаторства ХХ сторіччя, студенти знайомляться з практичним результатами по організації творчого навчального процесу в школі. Так, наприклад, розглядається досвід І. Волкова, який створював у ввіреній школі такі педагогічні умови, за яких стимулювався розвиток самостійної діяльності учнів понад навчальну програму, для творчої роботи кожного учня відповідно до його здібностей і можливостей. Розглядався новий прийом дезорієнтації – відволікання від обов'язкового і залучення до бажаного, при цьому важливо уникати поспішності у визначенні здібностей учня до того, чи іншого виду діяльності на початковому етапі самостійної і творчої роботи, тобто у перші роки навчання у школі.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що при дотриманні визначених педагогічних умов та впровадженні у навчальний процес тем пов'язаних з обдарованістю, ефективність підготовки студентів до майбутньої роботи з технічно обдарованими дітьми підвищиться. Вся робота у комплексі буде сприяти появі у майбутніх учителів незалежних поглядів і суджень, забезпечить оволодіння ними необхідною теоретичною і практичною підготовкою та посприє розвитку особистісної творчості.

Використані джерела

1. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. канд. пед. наук / О.Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
2. Безрукова В.С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике / В.С. Безрукова. – Екатеринбург : Изд-во ЕИПИ, 1994. – 152 с.
3. Коменский Я.А. Мир чувственных вещей в картинках / Я.А. Коменский под ред. и со вст. проф. А.А. Красновского. – [изд. 2-е]. – М. : Учпедгиз, 1957. – 351 с.
4. Кубасов О. П. Интеграция в образовании: сущностная характеристика / О. П. Кубасов // Казанский педагогический журнал. – 2008. – № 10. – С. 70–77.
5. Прошкін В. В. Інтеграція університетської науки й освіти: історичний аспект / В.В. Прошкін // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – № 2. – С. 163.
6. Федоров М.П. Педагогічні умови підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / М.П. Федоров. – Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2000. – 21 с.
7. Шост Ю.В. Психологические условия развития творческого потенциала интеллектуально одарённых подростков: автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. психолог.: 19.00.07. / Ю.В. Шост. – Н-Новгород, 2008. – 20 с.
8. Ятайкина А.А. Об интегрированном подходе в обучении / А.А. Ятайкина // Школьные технологии. – 2001. – №6. – С. 10–15.

Poletay O.

**PEDAGOGICAL CONDITION AS THE COMPONENT
OF FUTURE TECHNOLOGIES TEACHERS' TRAINING
TO WORK WITH TECHNICALLY GIFTED CHILDREN**

The article deals with analysis of psychological pedagogical literature concerning research of teacher's work influence on discovery and formation of a child's creative personality in his educational interaction with a teacher. There were analysed scientists' views on determination of the concept "pedagogical condition", i.e. the features of educational process' organisation, which create the integrity of studying and upbringing of future teachers, promote harmonic general development of a personality and form the opportunities for discovery of their creative potential. It was stated that pedagogical conditions are created by teachers influence on the pupils' learning process and to achieve better results.

There was stated in the article information concerning educational environment's adaptivity, which shows in frank and friendly character of information and social environment in all educational establishments. About problem approach in studying which is expressed through thoughts, observation, hypothesis, solving research problems, conclusions, which stimulate a pupil to independence. About importance of individualisation and differentiation of learning process, which stimulate and support cognitive interest and endowments' development in different types' pupils. Different level tasks and for gifted pupils more complicated ones will give pupils the opportunity to realise themselves. That's why in the process of learning and building his activity a teacher should take into account the next aspects: make flexible individualised programs, create warm emotionally safe atmosphere in class, provide pupils' feedback, use different strategies of teaching, respect pupil's personality, promote positive self-evaluation of a pupil, respect his values, encourage creativity and imagination, stimulate mental processes' development of higher level, show respect to pupil's individuality. About integrated approach to educational process' organization, which can create pupils' integral perception of the world. Person-oriented approach to studying is made through integration because a pupil can choose "basic" knowledge in different subjects independently with maximum orientation on his experience, which was formed under the influence of previous studying. There were made examples of integration in the system of future Technologies teachers' training to work with gifted children.

Key words: *endowments, technical endowments, pedagogical conditions, individualisation, differentiation, independent work, problem approach, integrated approach to studying.*

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015